

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی فضای جغرافیایی

سال نوزدهم، شماره‌ی ۶۶
پاییز ۱۳۹۸، صفحات ۲۶۳-۲۴۳

محمد فرامرزی عوری^۱
*مهسا فرامرزی اصلی^۲
سیروس جمالی^۳
داریوش ستارزاده^۴

بومی‌سازی معیارهای نوشهرگرایی و رتبه‌بندی آن‌ها در شهرهای سنتی (نمونه موردی شهر اردبیل)

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۹/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۴/۲۰

چکیده

در دهه‌های اخیر راهبردهای صرف کالبدی در نظر گرفته شده برای توسعه شهرهای سنتی در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی نه تنها موجب پایداری در توسعه این شهرها نشده است بلکه موجب از بین رفتن هویت بومی و سنتی، عدم توجه به مقیاس انسانی، ناهماهنگی بین بافت‌های ارگانیک و جدید و در نتیجه بروز مشکلات گوناگون شده است. لذا استفاده از راهبردهایی که بتواند ظرفیت بومی و سنتی این شهرها را در نظر گرفته و پاسخگوی چالش‌های موجود باشد اجتناب‌ناپذیر است. در این راستا هدف از این تحقیق، بومی‌سازی و رتبه‌بندی معیارهای مطرح در منشور نوشهرگرایی به‌عنوان یک رویکرد جامع شهرسازی، در شهرهای سنتی می‌باشد. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و شامل چند قسمت است. قسمت اول مربوط به مطالعات کتابخانه‌ای بود که منجر به شناسایی معیارهای مطرح در نوشهرگرایی و شهرسازی سنتی از روی نظریات اندیشمندان شد. قسمت دوم یافته‌های حاصل از سه

۱- دانشجوی دکتری تخصصی رشته شهرسازی، پردیس بین الملل، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.

E-mail: m.faramarzi56@yahoo.com

۲* - گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران، (نویسنده مسئول).

E-mail: mahsa_faramarzi@yahoo.com

۳- گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۴- گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

مرحله گردش اطلاعاتی در بین اعضاء دلفی است که منجر به شناسایی تعداد ۱۷ معیار نهایی به‌عنوان معیارهای بومی نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل شد. قسمت سوم مربوط به گردآوری اطلاعات از اعضاء دلفی با ابزار پرسشنامه برای طبقه‌بندی معیارها بود که منجر به طبقه‌بندی ۱۷ معیار بومی شناسایی شده در پنج بعد ۱- کالبدی، محیطی و اقتصادی (پنج معیار) ۲- ترافیکی و حمل‌ونقل (سه معیار) ۳- مسکن و بافت شهری (سه معیار) ۴- مدیریت و نظام مشارکتی (سه معیار) ۵- اجتماعی، تاریخی و سنتی (سه معیار) شد. قسمت چهارم مربوط به گردآوری اطلاعات از جامعه آماری ۸۵ نفره تحقیق از طریق پرسشنامه و استفاده از تکنیک AHP برای رتبه‌بندی ابعاد و معیارهای بومی بود. یافته‌های تحقیق در بخش رتبه‌بندی نشان داد که به ترتیب بعد ترافیکی و حمل‌ونقل با وزن ۰/۴۱۹ در رتبه اول، بعد مسکن، بافت شهری با وزن ۰/۲۳۶ در رتبه دوم، بعد کالبدی، محیطی و اقتصادی با وزن ۰/۱۶۰ در رتبه سوم، بعد مدیریتی و نظام مشارکتی با وزن ۰/۰۹۷ در رتبه چهارم و در نهایت بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی با وزن ۰/۰۶۳ در رتبه پنجم قرار دارند. همچنین از بین ۱۷ معیار بومی شده، پیاده‌مداری با وزن ۰/۲۳۱ در رتبه اول، تراکم بالا در بافت با وزن ۰/۱۴۵ در رتبه دوم، پایداری در ساختار محله و همچنین تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع با وزن ۰/۸۸ به‌طور مشترک در رتبه سوم و معیارهای برنامه‌ریزی دوسویه با وزن ۰/۰۱۳، تعاملات اجتماعی با وزن ۰/۰۱۲ و معیار توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی با وزن ۰/۰۰۶ به‌ترتیب در رتبه‌های آخر و کم اولویت قرار دارند.

کلید واژه‌ها: نوشهرگرایی، شهر سنتی، توسعه پایدار، شهراردبیل.

مقدمه

با رواج مدرنیسم در دهه‌های اخیر، از اصول آن در برنامه‌ریزی و توسعه شهرهای سنتی بهره‌گیری شد اما نواقص موجود در بنیان فکری و نظری این دیدگاه از جمله نگاه صرف کالبدی، منجر به شکل‌گیری بافت‌های شهری با کیفیت زندگی پایین گردید که اولویت دسترسی سواره، نیازمندی شدید به فضاهای باز و سبز، فقر سرزندگی، عدم توجه به نیازهای روانی، عاطفی و اجتماعی شهروندان از مشخصه‌های آن‌ها می‌باشد (Rahnema et al., 2013: 42). این روند سریع و پرافت‌وخیز مدرنیسم و عواقب ناشی از آن، بازاندیشی در شکل‌گیری محیط شهری پایدار را مورد توجه بسیاری از محافل شهرسازی قرار داده است. از این‌رو یکی از جنبش‌هایی که در دهه ۸۰ میلادی در تقابل با مدرنیسم مطرح شد نوشهرسازی بود که طرفداران بسیار زیادی در سراسر دنیا به‌دست آورد (Tabibyan & Lahoti, 2012). نوشهرگرایی ضمن توجه به نیازهای امروزی، توجه به ارزش‌های سنتی و تاریخی و حفظ آن‌ها را برای رسیدن به پایداری و اداره مطلوب شهرها را یکی از راهبردهای اصلی خود معرفی می‌کند. این نظریه که با اکولوژی اجتماعی، سرمایه اجتماعی، ریخت‌شناسی شهری و جامعه‌شناسی اجتماعی پیوند خورده است جنبشی است که از طراحی سنتی حمایت کرده و جلوی گسترش افقی شهر را می‌گیرد (Charles, 2000: 267). معیارهای متنوع مطرح

شده در منشور نوشهرگرایی نشانگر توجه به ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، محیطی و انسانی زندگی شهری و در نظرگیری نیازهای بشر امروزی در کنار توجه به ارزش‌های سنتی و تاریخی و استفاده از روش‌های شهرسازی سنتی برای خلق محیط پایدار شهری است که در صورت بومی‌سازی می‌تواند به‌عنوان راهبردهای توسعه آتی شهرهای سنتی مورد استفاده قرار گیرد. روند شهرنشینی در شهر اردبیل نشان می‌دهد جمعیت شهر اردبیل از ۶۵۷۴۲ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۵۲۹۳۷۴ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است (Statistical Center of Iran, 2017). این افزایش رشد جمعیت باعث گسترش بی‌رویه شهر و کاهش کیفیت زندگی شهری شده و در عین حال طرح‌های مقطعی نیز نتوانسته‌اند پاسخگوی مشکلات به‌وجود آمده باشند و در نتیجه چنین روندی وضعیت فعلی شهر اردبیل با نظریه‌ها، معیارها و استانداردهای موجود برنامه‌ریزی و طراحی شهری مطابق نمی‌باشد. لذا استفاده از نظریات جامع شهرسازی و تبیین سیاست‌هایی که از سویی بتواند در کوتاه‌مدت به روند فعلی پایان داده و در بلندمدت به توسعه متوازن شهری منجر شود و از سوی دیگر با مولفه‌های شهرسازی سنتی و بومی اردبیل مطابقت نموده و جوابگوی نیازهای امروزی باشد مساله تحقیق حاضر می‌باشد. در این راستا هدف از تحقیق شناسایی معیارهای نوشهرگرایی سازگار با شهرهای سنتی ایران و بومی‌سازی آن‌ها در شهر سنتی اردبیل می‌باشد. با عنایت به موارد بیان گردیده، هدف از این تحقیق در مرحله اول شناسایی معیارهای نوشهرگرایی و شهرهای سنتی و در مرحله دوم شناسایی معیارهای سازگارتر و بومی‌سازی آن‌ها و در مرحله سوم طبقه‌بندی آن‌ها در ابعاد مختلف و در نهایت رتبه‌بندی ابعاد و معیارهای نوشهرگرایی بومی شده در شهر سنتی اردبیل می‌باشد و سولاتی که این تحقیق به دنبال یافتن جواب برای آن است عبارتند از:

۱- معیارهای بومی نوشهرگرایی با توجه به خصوصیات شهرسازی اردبیل کدامند؟

۲- رتبه هریک از ابعاد و معیارهای نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل چیست؟

مبانی نظری

در حالت کلی نوشهرسازی دیدگاهی شهرسازانه است که بر ایجاد بافت‌های شهری با مشخصه اساسی قابلیت راه‌پیمایی ساکنان و تامین مایحتاج و انجام کارهای روزانه زندگی از طریق پیمودن راه به‌صورت پیاده و دارا بودن مقیاس انسانی تاکید دارد. البته هدف حذف اتومبیل از زندگی روزانه نیست بلکه سعی می‌شود که پیاده‌ها، با وجود اتومبیل‌ها در سطح شهر، احساس ایمنی و آسایش نمایند. لزوم برخورد از نزدیک مردم با یکدیگر در نوشهرسازی کاملاً مورد توجه قرار گرفته و ساخت انواع خانه‌های متنوع از لحاظ کیفیت، وسعت و نما از معیارهای مطرح شده در آن است تا اقشار مردم از طبقات درآمدی متفاوت در کنار هم در چنین محله‌هایی زندگی کرده و اختلاط درآمدی و فرهنگی حاصل شود (Danesh & Basiri Mojtehid, 2008). اصول کنگره سال ۱۹۹۶ نوشهرگرایی در ارتباط با پایداری محلات بدین شرح است: ۱- واحدهای همسایگی، باید در کاربری و جمعیت متنوع و مختلط باشند، ۲- محلات باید برای گذر عابر پیاده نیز همچون ماشین طراحی شوند، ۳- محلات می‌بایست از لحاظ فیزیکی معین و

به‌طور عام مقبول و نیز دارای فضاهای عمومی و مؤسسات و نهادهای اجتماعی باشند، ۴- فضاهای شهری می‌بایست با طراحی معماری و منظری که برای تاریخ محلی، بافت، اقلیم، اکولوژی و ساختمان‌سازی باکیفیت، ارزش قائل است، چارچوب‌بندی شوند (Rendal, 1996: 55). الهام از ویژگی‌های شهرهای سنتی و تلفیق آن‌ها با معیارهای نظریات جدید شهرسازی و در عین حال توجه به نیازمندی‌های زندگی شهری معاصر می‌تواند به برنامه‌ریزان و طراحان شهری فرصت ایجاد محلات شهری پایدار را بدهد. لذا برای تحول و تکامل الگوهای فعلی شهرسازی و بهره‌مندی از تجربیات نظریه‌های جدید، بومی‌سازی رویکرد نوشهرگرایی و استفاده از آن ضروری است و توجه به این نکته که بسیاری از شیوه‌های برنامه‌ریزی امروزی، در کشورهای توسعه‌نیافته پاسخگوی نیازهای جسمی، روحی و روانی شهروندان نبوده و جایگاه و مقیاس انسانی را در نظر نمی‌گیرند تغییر نگرش برنامه‌ریزی و طراحی شهری به‌سوی نوشهرگرایی اهمیتی دوچندان می‌یابد (Hasani and Roshani, 2014: 15). در ارتباط با نوشهرسازی و شهرسازی سنتی نظریات و تئوری‌های بسیار زیادی از سوی اندیشمندان ارائه شده و معیارهای متنوعی برای هر کدام از آن‌ها بیان شده است. براساس مطالعات کتابخانه‌ای در جدول (۱) برخی از نظریات و مطالعات پیرامون نوشهرسازی و در جدول (۲) تعدادی از نظریات و مطالعات پیرامون شهرسازی سنتی ایران، جمع‌بندی شده است.

جدول ۱- نظریات اندیشمندان نوشهرسازی (اصغری زاده یزدی، ۲۰۱۰)

Table 1- Scientists' theories of new-urbanism (Asghari Zadeh Yazdi, 2010)

معیارهای پیشنهادی	روش	هدف	اندیشمندان
تنوع فعلیتی، نظارت، سرزندگی پیاده‌روها، ترکیب متنوع ساختمان‌ها، اختلاط اجتماعی، انعطاف‌پذیری، فضای سبز، مبلمان شهری، انتظام خدمات حمل‌ونقل عمومی، نفوذپذیری (کوچکی بلوک‌ها)، حس مکان، امنیت، مقیاس انسانی، فضای عمومی و تعاملات اجتماعی.	تحلیلی، تبیینی و کاربردی	افزایش سرزندگی و تنوع در فضاهای عمومی و کارایی شهر، توجه به جنبه‌های اجتماعی و عملکردی خیابان و پیاده‌روها	جیکوبز ^۵ (۱۹۶۱: ۳۰)
افزایش تعاملات اجتماعی، حضور گروه‌های مختلف سنی و کاهش حرکت سواره.	تطبیقی و کاربردی	ارزیابی تأثیر آموشد بر زندگی مردم و واحدهای همسایگی	اپیلارد و لینتل ^۶ (۱۹۶۱: ۱۴۱)
ارتقای کیفیت زندگی، سرزندگی، دسترسی، حضور، انطباق، حس مکان، امنیت و مقیاس انسانی.	کاربردی، توصیفی و تبیینی	ارتقای خوانایی و وضوح فضای شهری	لینچ ^۷ (۱۹۸۱: ۴۴)
قابل زندگی بودن، ایمنی، سلامتی، دسترسی به تسهیلات و امکانات تفریحی، تنوع اجتماعی، اصالت و معنی، تأمین آسایش عابرین، اختصاص فضا به پیاده و محدود کردن حرکت سواره.	تحلیلی و کاربردی	تعریف محیط شهری مطلوب و ارائه اهداف برای افزایش قابلیت زندگی	اپیلارد و جیکوبز ^۸ (۱۹۶۷: ۱۱۵)

5- Jane Jacobs

6- Epilard & Lintel

7- Lynch

8- Appleyard & Jacobs

ادامه جدول ۱- نظریات اندیشمندان نوشهرسازی، ماخذ: به اقتباس از اصغری زاده یزدی (۲۰۱۰)

Table 1- Scientists' theories of new-urbanism (Asghari Zadeh Yazdi, 2010)

اندیشمندان	هدف	روش	معیارهای پیشنهادی
رفیعیان و همکاران (۲۰۱۱: ۷۷)	بررسی و سنجش تمایل حضور گروه‌های مختلف با توجه به کیفیت محیط شهری	توصیفی و تحلیلی	ایجاد مسیرهای خاص حرکت پیاده و فضاهای مکث، دسترسی مناسب، امنیت، شرایط کالبدی مناسب، ارتقای کیفیت محیط و تعاملات اجتماعی.
حاجی پور و همکاران (۲۰۱۲: ۸۵)	شهرسازی نوین، راهی به‌سوی ایجاد محلات پایدار	توصیفی و تحلیلی	قابلیت پیاده‌روی (پیاده‌مداری)، ارتباط‌پذیری، اختلاط کاربری‌ها، مسکن مختلط، معماری و طراحی شهری با کیفیت، ساختار سنتی محلات، تراکم افزایش یافته، حمل و نقل هوشمند، پایداری و کیفیت زندگی.
لطیفی و صفری چابک (۲۰۱۳: ۷)	بازآفرینی مفهوم محله ایرانی در شهرهای ایرانی اسلامی بر پایه اصول نوشهرگرایی	توصیفی	پیوستگی فضایی، وحدت و تنوع فضایی، سلسله‌مراتب، تاکید بر روابط اجتماعی و اهمیت دادن به مفهوم محله.
صرافی و همکاران (۲۰۱۶: ۶۱)	اندیشه‌های نو در برنامه‌ریزی شهری	توصیفی	قابلیت پیاده‌روی، پیوستگی، کاربری مختلط و متنوع، مسکن مختلط، کیفیت معماری و طراحی شهری، ساختار سنتی محله، تراکم بالا، حمل‌ونقل هوشمند، پایداری و کیفیت زندگی.

جدول ۲- نظریات اندیشمندان شهرهای سنتی

Table 2- Scientists' theories of traditional cities

محققان	نظریات	شناسایی معیارها
Ahmadi Disfani and Ahmadi Ali Abadi (2011: 20)	وقتی از «شهرسنتی» ایرانی سخن گفته می‌شود بیش‌تر توجه به شهرسازی گذشته معطوف می‌شود که دارای مولفه‌هایی است، نظم شهرسنتی نظمی همه‌جانبه است. ایجاد آرامش و امنیت یکی از مؤلفه‌های غیرشکلی شهرسنتی است. شهرسنتی دارای شکل خاصی نیست، یعنی نمی‌توان با یک شکل خاص، شهری را سنتی کرد. انسان‌ها در شهرسنتی مهم‌ترین اعضای شهر هستند. گوناگونی در عین وحدت از مؤلفه‌های شکل شهرسنتی است. تمام اجزای مختار شهرسنتی نسبت به هم مسئول است به عبارتی جمع‌گرایی و باهم بودن یکی از مؤلفه‌های شهرسنتی است. شهرسنتی با اجزای طبیعت در سازگاری است. از این‌رو مانند طبیعت، کالبد آن دایم در حال تغییر است. تغییر مداوم یکی از مؤلفه‌های شهرسنتی است. از این‌رو نام شهر سنتی را می‌توان شهر طبیعی نیز نامید. یکی از مؤلفه‌های شهر سنتی، ظهور عدالت می‌باشد. حکمت، امنیت، تغییر مداوم جهت پاسخ به نیازهای جدید، ارتباط اجزا با هم و همه با کل، بهره‌گیری اجزا از طبیعت به اندازه و بجا و در نهایت هماهنگی نظامات در شهر و طبیعت از ویژگی‌های دیگر شهرسنتی است که در سایه ظهور عدالت حاصل می‌شود.	<ul style="list-style-type: none"> - نظم همه‌جانبه - آرامش - امنیت - دارای شکل خاصی نیست - انسان‌محوری - گوناگونی در عین وحدت - مسئولیت متقابل - مقیاس انسانی - جمع‌گرایی و باهم بودن - سازگاری با طبیعت - تغییر دائم کالبد به جهت پاسخ به نیازهای جدید - عدالت - حکمت و امنیت - ارتباط اجزا با هم و همه با کل - بهره‌گیری اجزا از طبیعت به اندازه و به جا - هماهنگی نظامات در شهر و طبیعت - جذابیت و مطلوبیت

ادامه جدول ۲- نظریات اندیشمندان شهرهای سنتی

Continue Table 2- Scientists' theories of traditional cities

محققان	نظریات	شناسایی معیارها
Naser (2017)	عناصر هویت بخش به شکل شهر شامل ۴ زمینه اصلی می‌باشد. ۱- پیکر شهر: ورودی شهر، حجم‌های پر و خالی، خط آسمان، نیمرخ ۲- سیمای شهر: نشانه‌ها، راه، لبه، گروه، محله ۳- چهره شهر: شامل سه بخش نمای شهری، فضای شهری و اثنایه شهری ۴- روحیه شهر: مردم و فعالیت‌ها، خصوصیات سنتیک یا حرکتی شهر، صدا و بو	- مفهوم محله - حجم‌های پر و خالی - طراحی شهری با کیفیت - نشانه‌ها و لبه - مشارکت‌های مردمی - سرزندگی - آسایش - امنیت
Bahreini (2008)	شهرهای سنتی ایران بهترین نمونه‌های پایداری را در خود متجلی ساخته بودند. توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی، توسعه مناسب و سازگار با طبیعت، صرفه‌جویی در منابع، استفاده از مواد و مصالح بومی، استفاده هنرمندانه از آب و گیاه جهت تلطیف هوا و ایجاد مناظر مطلوب و... همه نمونه‌هایی از این پایداری بوده‌اند.	- بهترین نمونه‌های پایداری - توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه مناسب و سازگار با طبیعت - صرفه‌جویی در منابع - استفاده از مواد و مصالح بومی - استفاده هنرمندانه از آب و گیاه جهت تلطیف هوا - ایجاد مناظر مطلوب
Tabibian et al (2011)	در شهرهای سنتی ایرانی نظام سلسله مراتبی ساختار کابردی شهر بدین صورت بوده که استخوان‌بندی اصلی در مرکز شهر، محله‌های مسکونی در پیرامون آن، باغ‌ها و مزارع در حواشی محله‌های مسکونی و سپس احاطه کل شهر با حصار بوده است.	- نظام سلسله مراتبی ساختار کابردی - استخوان‌بندی اصلی در مرکز شهر - محله‌های مسکونی در پیرامون آن - باغ‌ها و مزارع در حواشی محله‌های مسکونی - احاطه کل شهر با حصار بوده است
Tavassoli (2003)	به‌طور کلی برای شهرهای سنتی ایران، پنج عنصر اصلی مورد شناسایی قرار گرفته که عبارتند از: ۱- عناصر مذهبی شامل مسجد، تکیه و حسینیه ۲- ارگ شهر، جایگاه مرکز حکومتی، دیوان‌خانه‌ها و مقر عمده نظامیان ۳- عناصر تجاری، بازرگانی، بازار شهر، مراکز اقتصادی و مالی، شامل منزلگاه‌ها، کاروانسراها، تیمچه‌ها و قیصریه‌ها ۴- محلات شهر ۵- گذرهای اصلی	پنج عنصر اصلی مورد شناسایی قرار گرفته که عبارتند از: ۱- عناصر مذهبی شامل مسجد، تکیه و حسینیه ۲- ارگ شهر، جایگاه مرکز حکومتی، دیوان‌خانه‌ها و مقر عمده نظامیان در شهر ۳- عناصر تجاری، بازرگانی، بازار شهر، مراکز اقتصادی و مالی، شامل منزلگاه‌ها، کاروانسراها، تیمچه‌ها و قیصریه‌ها ۴- محلات شهر ۵- گذرهای اصلی
Gaston (2010)	در شهر سنتی، راه‌ها از جمله عناصر مهم و مؤثر در شکل‌دهی نظام ساختاری شهرها بشمار می‌روند. راه یک خط ضمنی است که به‌عنوان اصل سازمان‌دهی به‌کار رفته و چون با ابزار بصری انسان در ارتباط است اشاره به عناصر ترکیب شده دارند.	- راه‌ها از جمله عناصر مهم و مؤثر در شکل‌دهی نظام ساختاری شهرها به‌شمار می‌رود.
Habibi (1996)	کیفیت ادراکی و بصری طراحی معبر در شهرهای سنتی ایران اغلب به‌طور مستقیم با معیارهای اقتصادی و اجتماعی برای ساخت شهرهای خوب در ارتباطند از قبیل دسترسی، اجتماع مردم، عمومیت داشتن سرزندگی، ایمنی، راحتی، آسایش اقلیمی، تعریف‌پذیری، چشمان مراقب، ترکیب بدنه‌ها، پیوستگی، جزییات، عقب‌نشینی، طاقنما، تباين.	- کیفیت ادراکی و بصری در طراحی معابر - دسترسی - اجتماع مردم - عمومیت داشتن سرزندگی - ایمنی، راحتی، آسایش اقلیمی، تعریف‌پذیری، چشمان مراقب، ترکیب بدنه‌ها، پیوستگی، جزییات، عقب‌نشینی، طاقنما، تباين

ادامه جدول ۲- نظریات اندیشمندان شهرهای سنتی

Continue Table 2- Scientists' theories of traditional cities

محققان	نظریات	شناسایی معیارها
Kiyani (1987)	در ارتباط با ممالک اسلامی، گفته می‌شود که شهر معمولاً شامل چند محله بوده و هر محله برج و بارو و دروازه‌های مخصوص به خود داشت هر یک از محله‌ها، نام بخصوصی داشت که به نام افراد سرشناس که در آن محله سکونت داشتند، نام‌گذاری می‌شد مانند کوچه سرجس (پزشکان مسیحی) در بغداد، کوچه ترسایان در طوس و دروازه رودبار در طوس.	- محله محوری - استقلال، لبه، مرز، شخصیت محلات
Hosseaini and Soltani (2018)	ویژگی‌های محلات در نظام سنتی شهرسازی ایران عموماً شامل موارد زیر می‌باشد: - استقلال و خودکفایی نسبی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، خدماتی و مدیریتی (پایین به بالا) - ارتباطات اجتماعی مستحکم و پیوسته - چهارچوب کالبدی مشخص با عناصر کالبدی تعریف شده - شبکه ارتباطی، بازارچه و غیره - هویت اجتماعی و کالبدی - شکل‌گیری تدریجی.	- استقلال و خودکفایی نسبی محلات در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، خدماتی و مدیریتی (پایین به بالا) - ارتباطات اجتماعی مستحکم و پیوسته - چهارچوب کالبدی مشخص با عناصر کالبدی تعریف شده - شبکه ارتباطی، بازارچه و غیره - هویت اجتماعی و کالبدی - شکل‌گیری تدریجی.
Seggatal Islami and Amiri (2013)	شهرهای تاریخی ایران در گذشته به‌منابه یک کل مرکب از اجزاء به‌صورت محلات و مرکز شهر شامل بازار و عناصر مرتبط با آن بوده است و می‌توان ویژگی‌ها و اصول مشخصی را در ساختار کالبدی- فضایی و ساختار اجتماعی پی‌جویی کرد که عبارتند از: ۱- پیوند میان مرکز شهر و مراکز محلات ۲- مرکزیت ۳- پیوند میان شبکه راه‌های منطقه‌ای با شبکه گذرهای اصلی محلات- قلمرو ۴- قلمرو محله‌ای ۵- وجود سلسله‌مراتب دسترسی، عملکردی و فضایی- انعطاف‌پذیری ابعادی و جمعیتی ۷- اصول به‌کار رفته در ساختار محلات ۸- اتحاد و همبستگی اجتماعی ۹- مدیریت محله‌ای.	- یک کل مرکب از اجزاء به‌صورت محلات و مرکز شهر شامل بازار و عناصر مرتبط با آن - پیوند میان مرکز شهر و مراکز محلات- مرکزیت- پیوند میان شبکه راه‌های منطقه‌ای با شبکه گذرهای اصلی محلات- قلمرو - وجود سلسله‌مراتب دسترسی، عملکردی، فضایی- انعطاف‌پذیری ابعادی و جمعیتی- اصول به‌کار رفته در ساختار اجتماعی محلات- اتحاد و همبستگی اجتماعی- مدیریت محله
Habibi (1996)	اصول و قواعد مکتب شهرسازی سنتی اصفهان	سلسله‌مراتب، وحدت و کثرت، تمرکز، عدم تمرکز، تباین، تجمع، اتصال، تناسب، تداوم، قلمرو، سادگی، پیچیدگی، ترکیب، استقرار، توازن، ایجاز، زمان
Shiea (2013)	در شهرسازی سنتی مردم دارای یک زندگی فردی (خانواده) و یک زندگی جمعی (اجتماع) هستند. ارتباط اجتماعی در یک فضای همسایگی (محله) از لازم و ملزومات زندگی در شهر است. ارتباط خانواده‌ها، بازی کودکان باهم، روابط محله‌ها، محل اجتماع و انجام مراسم مختلف به لازمه برقراری رابطه صمیمی و اجتماعی مردم با یکدیگر اشاره دارد که در طرح محله‌ها و نواحی شهری ایران به‌خوبی نمایان است مهم‌ترین عامل برقراری حیات شهری، فضای اجتماعی و فرهنگی یعنی مسجد است که ارتباط مردم را برقرار می‌کند. در شهرهای ایران در دوره قبل از اسلام شهر به سه فضای حکومتی و اداری (کهن‌دژ)، شارستان (فضای پیرامون کهن‌دژ) و ریح (فضای پیرامون گرداگرد شهر) در دوره قبل از اسلام تقسیم می‌شد در دوران اسلامی فضای حکومتی که در میان شهر قرار داشت جای خود را به فضای اجتماعی (مسجد و تاسیسات مذهبی) داد و فضای حکومتی در کناره‌ای از شهر جای گرفت. شالوده شهر ایرانی در چهار عامل اصلی قابل تشخیص بوده که عبارتند از: فضای مسکونی (محله)، فضای اقتصادی (بازار و بازارچه)، فضای تاسیساتی (آب انبار، گرمابه، مسیرهای آب و فضاها (باز) و فضای مربوط به شبکه راه‌ها.	- زندگی فردی در کنار زندگی اجتماعی - ارتباط اجتماعی - روابط محله‌ها - روابط صمیمی و اجتماعی - مسجد مهم‌ترین عامل ارتباط - فضای حکومتی و اداری (کهن دژ)، شارستان فضای پیرامون کهن دژ، ریح (فضای پیرامون گرداگرد شهر) در دوره قبل از اسلام - بعد از اسلام مسجد بجای کهن دژ در مرکز قرار گرفت. (فضای اجتماعی) و فضای حکومتی در کناره‌ای از شهر جای گرفت. شالوده شهر ایرانی: محله، فضای اقتصادی، فضای تاسیساتی و شبکه راه‌ها

ادامه جدول ۲- نظریات اندیشمندان شهرهای سنتی

Continue Table 2- Scientists' theories of traditional cities

محققان	نظریات	شناسایی معیارها
	در شهرهای سنتی ایران از آب برای شرب یا توسعه فضای سبز و ایجاد آبناها، حوض‌ها، استخرها و پادیاوها ^۹ در فضاهای مختلف خصوصی و عمومی شهرها استفاده شده است. استفاده از آب و فضای سبز به منظور لطافت هوا و کاهش گرما و زیباسازی محوطه‌ها، خود جای بررسی فراوان دارد. کافی است به شهرهای مناطق کوهستانی و کویری ایران از خوی و اصفهان و خوانسار گرفته تا کاشان و همدان و یزد نظری افکنده شود. همچنین باغ‌های تاریخی ایران مانند باغ گلشن در طیس یا باغ هشت بهشت و چهار باغ در اصفهان و یا باغ فین کاشان نمونه‌هایی از این موارد است.	- استفاده از عناصر طبیعی در توسعه فضای سبز، ایجاد آب نماها، حوض‌ها - استفاده از آب و فضای سبز به منظور لطافت هوا و کاهش گرما و زیباسازی - باغ‌های ایرانی نمونه‌ای از فضا سازی با طبیعت هستند.
Pirnia (2005)	اصول معماری و شهرسازی ایرانی- اسلامی عبارتند از: مردم‌داری، پرهیز از بیهودگی، خودبسندگی، درون‌گرایی، پایداری.	مردم‌داری- پرهیز از بیهودگی- خودبسندگی درون گرایی- پایداری
Talkhabi et al (2016)	بررسی تحقیقات صورت گرفته و پیشینه شکل‌گیری شهرهای بومی و سنتی گویای آن است که شهرسازی سنتی به شکل ارگانیک و در تعامل با محیط طبیعی و اجتماعی شکل گرفته و کاربری‌های شهری و نحوه ساخت آن‌ها به صورت متعادل، هماهنگ و سازگار با یکدیگر بوده است. تجارب شهرسازی سنتی در اختلاط کاربری‌ها، تنوع مسکن، فضاهای باز، حمل‌ونقل روان و انسان‌محور، مشارکت اجتماعی مردم و مدیریت اقتصاد مردم جزء لاینفک زندگی شهری بوده است. با بررسی ساختار شهرهای ایرانی- اسلامی می‌توان دریافت که در بافت‌های تاریخی و بومی، فضاهای شهری در طول تاریخ، تحت تأثیر ویژگی‌های فرهنگ ایرانی- اسلامی از جمله وحدت، تعادل، توازن، تقارن، هماهنگی، سلسله‌مراتب، نظم، زیبایی، حد و حریم و... بوده است. هر فضا و محله شهری هویت کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خاصی متناسب با زمان و مکان به منصف ظهور رسانده است و نکته قابل توجه در تمام فضاهای شهری، هماهنگی فضاها با یکدیگر و با محیط‌زیست و پایداری شهری بوده است.	- تعامل با محیط طبیعی و اجتماعی - تعادل، هماهنگی و سازگاری کاربری‌های شهری- اختلاط کاربری‌ها- تنوع مسکن- فضاهای باز- حمل‌ونقل روان- انسان‌محوری- مشارکت اجتماعی مردم- مدیریت اقتصاد مردم - تحت تأثیر ویژگی‌های فرهنگ ایرانی- هویت کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگ اسلامی- وحدت- تقارن- هماهنگی تقارن- سلسله‌مراتب- نظم- زیبایی- حد و حریم- هماهنگی فضاها با یکدیگر و محیط‌زیست- پایداری شهری - تحت تأثیر ویژگی‌های فرهنگ ایرانی- هویت کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگ اسلامی- وحدت- تقارن- هماهنگی تقارن- سلسله‌مراتب- نظم- زیبایی- حد و حریم- هماهنگی فضاها با یکدیگر و محیط‌زیست- پایداری شهری
Ferdosian (2003)	شهرهای قدیمی ایران در برگیرنده طیفی از فضاها و محله‌های بومی هستند که طی فرآیندی طولانی و آرام در پاسخگویی به نیازهای ساکنان‌شان هوشمندانه به وجود آمده‌اند و توانسته‌اند ارزشمندترین ارتباطات را بین انسان و محیط زندگی‌اش ایجاد کنند.	- فضاها و محله‌های بومی - پاسخگویی به نیازهای ساکنان - ایجاد ارزشمندترین ارتباط با انسان و محیط زندگی

۹- یاد یار: کلمه‌ای است که در اصل به جایگاهی برای شستشو و پاکیزگی اطلاق می‌شده است و کم‌کم به درون خانه‌ها راه یافته و تبدیل به حیاط‌های گرد بسته شده و به منظور لطافت هوا با گیاه و حوض ترکیب گشته است. پیرنیا، محمدکریم (۱۳۵۳)، ارمغان‌های ایران به جهان معماری، مجله هنر و مردم، تهران، شماره ۱۳۹.

ادامه جدول ۲- نظریات اندیشمندان شهرهای سنتی
Continue Table 2- Scientists' theories of traditional cities

محققان	نظریات	شناسایی معیارها
Latifi and Safari (2014)	معیارهای پیشنهادی در طراحی محلات ایرانی و اسلامی بر پایه اصول نو شهرگرایی: پیوستگی فضایی- وحدت و تنوع فضایی- سلسله‌مراتب- تاکید بر روابط اجتماعی- اهمیت دادن به محله	- پیوستگی فضایی- وحدت و تنوع فضایی- سلسله‌مراتب- تاکید بر روابط اجتماعی- اهمیت دادن به محله
Ahlerz (1994)	اهلرز مدلی از شهر اسلامی ارائه کرده که ویژگی‌های آن عبارتند از: ۱- وجود سلسله مراتبی از کارکردها با مسجد آدینه (کارکرد دینی) و بازار (کارکرد اقتصادی و قلب فعالیت‌های کسب‌وکار سنتی) به‌عنوان هسته مرکزی هر شهر اسلامی ۲- وجود سلسله‌مراتب بازرگانی و پیشه‌وری در درون بازار ۳- وجود محله‌های مسکونی درون‌شهری (کارکرد مسکونی) با جدایی‌گزینی مناسب و هماهنگ با تفاوت‌گذاری‌های اجتماعی، قومی، دینی و ... ۴- وجود تأسیسات و استحکامات نظامی- دفاعی (کارکرد دفاعی) مانند حصار، برج، دروازه‌ها، بندها و دربندهای محله‌ها ۵- مشخصات خاص دیگری نظیر گورستان‌ها و بازارهای دوره‌ای بیرون باروی شهر.	- وجود سلسله مراتبی از کارکردها -کارکرد اقتصادی و فعالیت‌های کسب‌وکار در هسته مرکزی- وجود سلسله‌مراتب بازرگانی و پیشه‌وری در درون بازار- کارکرد مسکونی- کارکرد دفاعی- کارکرد دینی

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر اردبیل مرکز استان اردبیل در شمال غربی کشور و در موقعیت جغرافیایی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول شرقی واقع شده است (Statistical Center of Iran, 2017). شکل (۱) موقعیت شهر اردبیل را در سطح کشور، استان و شهرستان اردبیل نمایش می‌دهد.

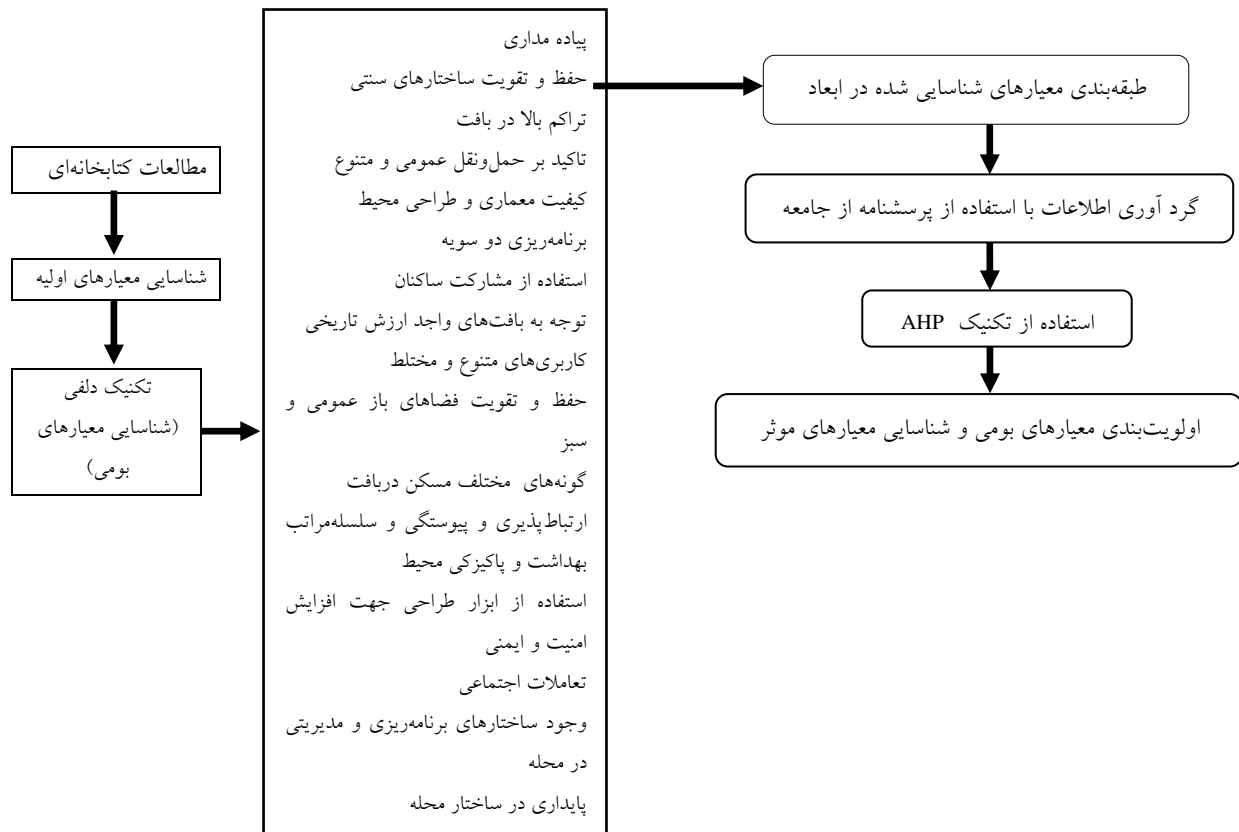

شکل ۱: موقعیت شهر اردبیل در استان و کشور
Figure 1: Location of the Ardebil city in province and country

اردبیل به‌عنوان یکی از شهرهای سنتی و تاریخی ایران دارای عناصر هویت‌بخش زیادی است که در پیکره، چهره، سیما و روحیه شهر می‌توان آن‌ها را مشاهده کرد که شامل دروازه‌ها، رودخانه‌ها، اماکن، ساختمان‌ها، بازارها، راسته‌ها، تیمچه‌های سرپوشیده، سرای‌ها، مساجد، اماکن مذهبی و نظامی، تپه‌ها، محلات سنتی، پل‌ها، کاروانسراها، آداب و سنت‌ها، تولیدات بومی و غیره می‌باشد. معروف‌ترین عناصر هویت‌بخش در بعد کالبدی و پیکره شهر مجموعه تاریخی شیخ صفی‌الدین، پیاده‌راه اسفیریس، پل هفت‌چشمه، مسجد جمعه، محلات تاریخی شش‌گانه گازران، عالی‌قاپو، قنبلان، پیرعبدالملک، اوچ‌دکان، طوی و رودخانه بالیغلو می‌باشد و در بعد روحیه شهر شامل مراسم سنتی مختلف از جمله مراسم عزاداری امام حسین (ع) می‌باشد.

مواد و روش‌ها

روش تحقیق به‌کار رفته در این پژوهش توصیفی-تحلیلی و به لحاظ گردآوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و میدانی و شامل چند بخش می‌باشد. در بخش اول از طریق مطالعات کتابخانه‌ای ویژگی‌ها و معیارهای مطرح در رویکرد نوشهرگرایی و شهرسازی سنتی ایران شناسایی شد. در بخش دوم با استفاده از تکنیک دلفی در ۳ مرحله گردش اطلاعاتی مهم‌ترین معیارهای سازگار دو دیدگاه شهرسازی سنتی و نوشهرگرایی به‌عنوان معیارهای بومی توسط اعضاء دلفی شناسایی گردید. اعضاء دلفی شامل ۲۰ نفر از جامعه آماری ۸۵ نفره تحقیق که از اساتید رشته شهرسازی، طراحی و برنامه‌ریزی شهری و کارشناسان مناطق پنجگانه شهرداری اردبیل بودند و معیارهای ورود به مطالعه را داشتند انتخاب شد. معیارهای ورود به مطالعه عبارت بودند از: ۱- داشتن حداقل مدرک کارشناسی‌ارشد در رشته شهرسازی، برنامه‌ریزی و طراحی شهری با حداقل ۳ سال تجربه‌کاری، ۲- داشتن حداقل ۳۰ سال، ۳- سکونت در اردبیل و شناخت عرصه تحقیق. در مرحله اول دلفی مصاحبه‌ای نیمه ساختار یافته ترتیب داده شد و نظریات حلقه دلفی در ۶۰۰ دقیقه گفتگو اخذ گردید و معیارهای اولیه به تعداد ۴۰ مورد شناسایی شد. در مرحله دوم دلفی ۱۳ معیار حذف و ۲۷ معیار باقی ماند. در مرحله سوم دلفی با جمع‌بندی نظرات حلقه دلفی ۱۷ معیار به‌عنوان معیارهای بومی (نهایی) نوشهرگرایی در شهرهای سنتی تعیین گردید. در بخش سوم تحقیق معیارهای نهایی شناسایی شده توسط ۳۰ نفر از کارشناسان جامعه آماری از طریق ابزار پرسشنامه در پنج بعد ۱- کالبدی، محیطی و اقتصادی (پنج معیار)، ۲- ترافیکی و حمل‌ونقل (سه معیار)، ۳- مسکن و بافت شهری (سه معیار)، ۴- مدیریت و نظام مشارکتی (سه معیار) و ۵- اجتماعی، تاریخی و سنتی (سه معیار) طبقه‌بندی شد. در بخش چهارم تحقیق جهت اولویت‌بندی معیارهای به‌دست آمده از ابزار پرسشنامه که روایی آن توسط حلقه دلفی (۲۰ نفر از خبرگان جامعه آماری) و پایایی آن توسط آزمون کرونباخ تایید شده بود استفاده شد. در این بخش از تحقیق از طریق پرسشنامه اقدام به گردآوری اطلاعات از جامعه آماری ۸۵ نفره تحقیق شد. در بخش نهایی با استفاده از تکنیک AHP و با استفاده از نرم‌افزارهای Expert Choice و Spss نسبت به اولویت‌بندی معیارهای شناسایی شده اقدام شد. شکل (۲) نمودار فرآیند تحقیق را به اختصار نشان می‌دهد.

شکل ۲: فرآیند شناسایی، بومی‌سازی و رتبه‌بندی معیارهای نوشهرگرایی در شهر اردبیل

Figure 2: Process of identification, localization and prioritization of criteria of neo-urbanism in Ardebil

یافته‌ها و بحث

در این تحقیق یافته‌ها بر سه قسمت تقسیم می‌شوند. قسمت اول مربوط به مطالعات کتابخانه‌ای بود که منجر به شناسایی معیارهای مهم مطرح در نوشهرگرایی و شهرسازی سنتی شد که در جداول (۱) و (۲) ارائه شده است. قسمت دوم یافته‌های حاصل از سه راند گردش اطلاعاتی اعضای دلفی است که منجر به شناسایی معیارهای بومی در شهرسازی سنتی به تعداد ۱۷ مورد شد. این معیارها به نظر خبرگان حلقه دلفی موثرترین معیارهای سازگار نوشهرگرایی در شهرسازی سنتی برای خلق محلات شهری پایدار به‌عنوان معیارهای بومی شده شناخته شدند. جدول (۳) مراحل یافته‌های حاصل از سه مرحله دلفی را نشان می‌دهد. قسمت سوم مربوط به گردآوری اطلاعات از اعضای دلفی با ابزار پرسشنامه برای طبقه‌بندی معیارها بود که منجر به طبقه‌بندی ۱۷ معیار بومی شناسایی شده در پنج بعد شد. قسمت چهارم یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه‌های جامعه آماری ۸۵ نفره و استفاده از تکنیک AHP برای رتبه‌بندی ابعاد و معیارها بود که نتایج حاصل از این بخش در مورد ابعاد و معیارها در جداول (۴) الی (۱۱) مشخص گردیده است. جدول (۴) وزن به‌دست آمده برای ابعاد، معیارها و وزن‌های نهایی هر معیار را نشان می‌دهد. جدول

(۵) مربوط به رتبه‌بندی ابعاد می‌باشد و جداول (۶) الی (۱۰) رتبه‌بندی معیارهای هر بعد را نسبت به همدیگر نشان می‌دهند در جدول (۱۱) رتبه‌بندی کل معیارها ارائه گردیده است.

جدول ۳- مراحل گام‌های دلفی برای شناسایی معیارهای نهایی

Table3- Delphi steps to identify final criteria

ردیف	نتایج گام اول دلفی (۴۰ معیار اولیه)	نتایج گام دوم دلفی (۲۷ معیار)	نتایج گام سوم دلفی (۱۷ معیار نهایی)
۱	پیاده‌مداری	پیاده‌مداری	پیاده‌مداری
۲	آرام‌سازی ترافیک	آرام‌سازی ترافیک	-
۳	مقیاس انسانی	مقیاس انسانی	-
۴	توجه به واحد همسایگی	-	-
۵	محله محوری	-	-
۶	حفظ و تقویت ساختارهای سنتی	حفظ و تقویت ساختارهای سنتی	حفظ و تقویت ساختارهای سنتی
۷	تراکم بالا در بافت	تراکم بالا در بافت	تراکم بالا در بافت
۸	حمل‌ونقل هوشمند	حمل‌ونقل هوشمند	-
۹	تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع	تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع	تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع
۱۰	کیفیت محیط	کیفیت معماری و طراحی و محیط (زیباشناسی + نورپردازی + شیب کم خیابان‌ها + سرزندگی + جذابیت و مطلوبیت)	کیفیت معماری و طراحی محیط
۱۱	کیفیت زندگی		
۱۲	برنامه‌ریزی دوسویه	برنامه‌ریزی دوسویه	برنامه‌ریزی دوسویه
۱۳	استفاده از مشارکت ساکنان	استفاده از مشارکت ساکنان	استفاده از مشارکت ساکنان
۱۴	توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی	توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی	توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی
۱۵	زیباشناسی	-	-
۱۶	اصالت و معنی، خوانایی	معنی + خوانایی + اصالت	-
۱۷	حس تعلق به مکان	حس تعلق به مکان	-
۱۸	کاربری‌های مختلط	کاربری‌های متنوع و مختلط	کاربری‌های متنوع و مختلط
۱۹	کاربری‌های متنوع		
۲۰	تنوع اجتماعی	تنوع اجتماعی	-
۲۱	دسترسی به فضاهای عمومی	دسترسی به فضاهای عمومی	حفظ و تقویت فضاهای باز عمومی و سبز
۲۲	حفظ و تقویت فضاهای باز عمومی و سبز	حفظ و تقویت فضاهای باز و سبز	-
۲۳	گونه‌های مختلف مسکن و ساختمان در بافت	مسکن متنوع و مختلط	گونه‌های مختلف مسکن در بافت
۲۴	مسکن مختلط	ارتباط‌پذیری و پیوستگی	ارتباط‌پذیری و پیوستگی و سلسله‌مراتب
۲۵	ارتباط‌پذیری		
۲۶	پیوستگی	سلسله‌مراتب	-
۲۷	سلسله‌مراتب		
۲۸	کیفیت معماری و طراحی	-	-
۲۹	شیب کم خیابان‌ها	-	-
۳۰	نورپردازی	-	-
۳۱	جذابیت و مطلوبیت	-	-

ادامه جدول ۳- مراحل گام‌های دلفی برای شناسایی معیارهای نهایی

Table3- Delphi steps to identify final criteria

ردیف	نتایج گام اول دلفی (۴۰ معیار اولیه)	نتایج گام دوم دلفی (۲۷ معیار)	نتایج گام سوم دلفی (۱۷ معیار نهایی)
۳۲	سرزندگی	-	-
۳۳	بهداشت و پاکیزگی محیط	بهداشت و پاکیزگی محیط	بهداشت و پاکیزگی محیط
۳۴	تاکید بر وجود مرکز محله	وجود مرکز محله	-
۳۵	استفاده از ابزار طراحی جهت افزایش امنیت و ایمنی	استفاده از ابزار طراحی جهت افزایش امنیت و ایمنی	استفاده از ابزار طراحی جهت افزایش امنیت و ایمنی
۳۶	تعاملات اجتماعی	تعاملات اجتماعی	تعاملات اجتماعی
۳۷	نفوذپذیری و انعطاف	نفوذپذیری	-
۳۸	توجه به بافت‌های تاریخی	-	-
۳۹	وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله	وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله	وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله
۴۰	پایداری در ساختار محله	پایداری در ساختار محله	پایداری در ساختار محله

جدول ۴- وزن به‌دست آمده برای ابعاد، معیارها و وزن‌های نهایی هر معیار

Table 4- Weight obtained for the dimensions, criteria and final weights of each criteria

ابعاد	وزن بعد	معیارها	وزن معیار در ابعاد	وزن نهایی معیار
کالبدی، محیطی و اقتصادی	۰/۱۶۰	پایداری در ساختار محله	۰/۴۱۲	۰/۰۸۸
		کیفیت معماری و طراحی محیط	۰/۲۸۵	۰/۰۶۱
		حفظ و تقویت فضاهای باز عمومی و سبز	۰/۱۴۷	۰/۰۳۲
		بهداشت و پاکیزگی محیط	۰/۰۶۱	۰/۰۱۳
		استفاده از ابزار طراحی جهت افزایش امنیت و ایمنی	۰/۰۹۵	۰/۰۲۰
ترافیکی و حمل‌ونقل	۰/۴۱۹	تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع	۰/۲۳۸	۰/۰۸۸
		ارتباط پذیری و پیوستگی و سلسله‌مراتب	۰/۱۳۶	۰/۰۵۰
		پیاده‌مداری	۰/۶۲۵	۰/۲۳۱
مسکن و بافت شهری	۰/۲۶۳	گونه‌های مختلف مسکن در بافت	۰/۱۶۳	۰/۰۴۴
		کاربری‌های متنوع و مختلط	۰/۲۹۷	۰/۰۸۰
		تراکم بالا در بافت	۰/۵۴۰	۰/۱۴۵
مدیریت و نظام مشارکتی	۰/۰۹۷	وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله	۰/۵۷۱	۰/۰۵۴
		برنامه‌ریزی دوسویه	۰/۱۴۳	۰/۰۱۳
		استفاده از مشارکت ساکنان	۰/۲۸۶	۰/۰۲۷
اجتماعی، تاریخی و سنتی	۰/۰۶۲	تعاملات اجتماعی	۰/۲۳۰	۰/۰۱۲
		توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی	۰/۱۲۲	۰/۰۰۶
		حفظ و تقویت ساختارهای سنتی	۰/۶۴۸	۰/۰۳۴

رتبه‌بندی ابعاد

یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه نشان داد که مهم‌ترین ابعاد از نظر نمونه آماری برای ابعاد نوشهرگرایی بعد ترافیکی و حمل‌ونقل می‌باشد و همچنین بعد مسکن و بافت شهری در رتبه دوم و جایگاه‌های بعدی را بعد کالبدی، محیطی و اقتصادی، بعد مدیریت و نظام مشارکتی و بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی از لحاظ اهمیت به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۵).

جدول ۵- وزن به‌دست آمده برای ابعاد و رتبه‌بندی آن‌ها

Table 5 - Weight obtained for dimensions and their prioritization

رتبه	وزن	بعد
۱	۰/۴۱۹	ترافیکی و حمل‌ونقل
۲	۰/۲۶۳	مسکن و بافت شهری
۳	۰/۱۶۰	کالبدی، محیطی و اقتصادی
۴	۰/۰۹۷	مدیریت و نظام مشارکتی
۵	۰/۰۶۲	بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی

رتبه‌بندی معیارهای مرتبط با بعد کالبدی، محیطی و اقتصادی

یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه نشان داد از میان معیارهای بعد کالبدی، محیطی و اقتصادی نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل، معیار پایداری در ساختار محله در رتبه اول می‌باشد و معیار کیفیت معماری و طراحی محیط در رتبه دوم قرار دارد. سپس به‌ترتیب معیارهای حفظ و تقویت فضاهای باز عمومی و سبز، استفاده از ابزار طراحی جهت افزایش امنیت و ایمنی و بهداشت و پاکیزگی محیط قرار گرفته است (جدول ۶).

جدول ۶- وزن به‌دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد کالبدی، محیطی و اقتصادی و رتبه‌بندی آن‌ها

Table 6 - Weight obtained for physical, environmental and economic dimensions criterrias and their prioritization

رتبه	وزن	معیار	بعد کالبدی، محیطی و اقتصادی
۱	۰/۴۱۲	معیار پایداری در ساختار محله	
۲	۰/۲۸۵	کیفیت معماری و طراحی محیط	
۳	۰/۱۴۷	حفظ و تقویت فضاهای باز عمومی و سبز	
۴	۰/۰۶۱	استفاده از ابزار طراحی جهت افزایش امنیت و ایمنی و بهداشت و پاکیزگی محیط	
۵	۰/۰۹۵	بهداشت و پاکیزگی محیط	

رتبه‌بندی معیارهای مرتبط با بعد ترافیکی و حمل‌ونقل

یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه نشان داد از میان معیارهای بعد ترافیکی و حمل‌ونقل نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل، معیار پیاده‌مداری در رتبه اول می‌باشد و معیار تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع در رتبه دوم قرار دارد و نهایتاً معیار ارتباط‌پذیری و پیوستگی و سلسله‌مراتب قرار گرفته است (جدول ۷).

جدول ۷- وزن به‌دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد ترافیکی و حمل‌ونقل و رتبه‌بندی آنها

Table 7- Weight obtained for traffic and transportation dimensions and their prioritization

رتبه	وزن	معیار	بعد ترافیکی و حمل‌ونقل
۱	۰/۶۲۵	پیاده‌مداری	
۲	۰/۲۳۸	تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع	
۳	۰/۱۳۶	ارتباط‌پذیری و پیوستگی و سلسله‌مراتب	

رتبه‌بندی معیارهای مرتبط با بعد مسکن و بافت شهری

یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه نشان داد از میان معیارهای بعد مسکن و بافت شهری نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل، معیار تراکم بالا در بافت در رتبه اول می‌باشد و معیار کاربری‌های متنوع و مختلط در رتبه دوم قرار دارد و نهایتاً معیار گونه‌های مختلف مسکن در بافت قرار گرفته است. جدول (۸) وزن به‌دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد ترافیکی و حمل‌ونقل و رتبه‌بندی آنها را نشان می‌دهد.

جدول ۸- وزن به‌دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد مسکن و بافت شهری و رتبه‌بندی آنها

Table 9- Weight obtained for criterias related to housing and urban context and their prioritization

رتبه	وزن	معیار	بعد مسکن و بافت شهری
۱	۰/۵۴۰	تراکم بالا در بافت	
۲	۰/۲۹۷	کاربری‌های متنوع و مختلط	
۳	۰/۱۶۳	گونه‌های مختلف مسکن در بافت	

رتبه‌بندی معیارهای مرتبط با بعد مدیریت و نظام مشارکتی

یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه حاکی از آن است که از میان معیارهای بعد مدیریت و نظام مشارکتی نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل، معیار وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله در رتبه اول می‌باشد و معیار استفاده از مشارکت ساکنان در رتبه دوم قرار دارد و نهایتاً معیار برنامه‌ریزی دوسویه بین ساکنان و مدیریت

شهری در بافت قرار گرفته است. جدول (۹) وزن به دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد مدیریت و نظام مشارکتی و رتبه‌بندی آنها را نشان می‌دهد.

جدول ۹- وزن به دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد مدیریت و نظام مشارکتی و رتبه‌بندی آنها

Table 9- Weight obtained for criteria related to management and participatory system dimensions and their prioritization

رتبه	وزن	معیار	بعد مدیریت و نظام مشارکتی
۱	۰/۵۷۱	وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله	
۲	۰/۲۸۶	استفاده از مشارکت ساکنان	
۳	۰/۱۴۳	برنامه‌ریزی دوسویه بین ساکنان و مدیریت شهری	

رتبه‌بندی معیارهای مرتبط با بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی

یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه نشان داد از میان معیارهای بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل، معیار حفظ و تقویت ساختارهای سنتی در رتبه اول می‌باشد و معیار تعاملات اجتماعی در رتبه دوم قرار دارد و نهایتاً معیار توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی قرار گرفته است. جدول (۱۰) وزن به دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی و رتبه‌بندی آنها را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰- وزن به دست آمده برای معیارهای مرتبط با بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی و رتبه‌بندی آنها

Table 10- Weight obtained for criterias related to social, historical and traditional dimensions and their prioritization

رتبه	وزن	معیار	بعد اجتماعی، تاریخی و سنتی
۱	۰/۶۴۸	حفظ و تقویت ساختارهای سنتی	
۲	۰/۲۳۰	تعاملات اجتماعی	
۳	۰/۱۲۲	توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی	

رتبه‌بندی کل معیارها

نتایج به دست آمده نهایی از مقایسه کل معیارهای تحقیق نشان می‌دهد که پنج معیار ۱- پیاده‌مداری، ۲- تراکم بالا در بافت، ۳- معیار تاکید بر حمل‌ونقل عمومی متنوع، ۴- معیار پایداری در ساختار محله و ۵- معیار کاربری‌های متنوع و مختلط موثرترین معیارهای بومی شده نوشهرگرایی در شهر سنتی اردبیل بوده و در رتبه اول تا پنجم قرار دارند و معیارهای تعاملات اجتماعی و توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی از میان معیارها در رتبه شانزدهم و

هفدهم و در پایین جدول رتبه‌بندی کل معیارها قرار گرفته‌اند. جدول (۱۱) رتبه‌بندی کل معیارها را نشان می‌دهد که با توجه به رتبه معیارها میزان تحقق‌پذیری آن‌ها نیز در تحقق‌پذیری نوشهرگرایی اهمیت بسزایی دارد.

جدول ۱۱- رتبه‌بندی کل معیارها

Table 11 - Prioritization of all criterias

ردیف	معیار	وزن	رتبه
۱	پیاده‌مداری	۰/۲۳۱	۱
۲	تراکم بالا در بافت	۰/۱۴۵	۲
۳	تاکید بر حمل‌ونقل عمومی و متنوع	۰/۸۸	۳
۴	پایداری در ساختار محله	۰/۸۸	۳
۵	کاربری‌های متنوع و مختلط	۰/۸۰	۴
۶	کیفیت معماری و طراحی محیط	۰/۶۱	۵
۷	وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله	۰/۵۴	۶
۸	ارتباط‌پذیری و پیوستگی و سلسله‌مراتب	۰/۵۰	۷
۹	گونه‌های مختلف مسکن در بافت	۰/۴۴	۸
۱۰	حفظ و تقویت ساختارهای سنتی	۰/۳۴	۹
۱۱	حفظ و تقویت فضاهای باز عمومی و سبز	۰/۳۲	۱۰
۱۲	استفاده از مشارکت ساکنان	۰/۲۷	۱۱
۱۳	استفاده از ابزار طراحی جهت افزایش امنیت و ایمنی و بهداشت و پاکیزگی محیط	۰/۲۰	۱۲
۱۴	بهداشت و پاکیزگی محیط	۰/۰۱۳	۱۳
۱۵	برنامه‌ریزی دوسویه بین ساکنان و مدیریت شهری	۰/۰۱۳	۱۳
۱۶	تعاملات اجتماعی	۰/۰۱۲	۱۴
۱۷	توجه به بافت‌های واجد ارزش تاریخی	۰/۰۰۶	۱۵

نتیجه‌گیری

در دهه‌های اخیر راهبردهای صرف کالبدی در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی با پیروی از اصول مدرنیسم شهرهای سنتی را با چالش‌های جدی مواجه ساخته و با گسترش شهرنشینی این چالش‌ها متنوع‌تر و وسیع‌تر شده است. با ادامه روند نامطلوب فعلی اهمیت استفاده از راهبردهایی که ظرفیت بومی و سنتی شهرهای سنتی را در نظر گرفته و پاسخگوی چالش‌های متنوع موجود باشد پیش‌تر احساس می‌شود. در این راستا استفاده از تحقیقات و دست آوردهای علمی و رویکردهای مطرح و پیشرو در سطح جهان برای حل مشکلات موجود و برنامه‌ریزی برای توسعه آتی شهرها ضروری بوده و بایستی این رویکردها و دست‌آوردها برای شهرهای سنتی بومی‌سازی بشود تا بیش‌ترین اثربخشی را داشته باشد. از این‌رو موضوع بومی‌سازی معیارهای نوشهرگرایی و رتبه‌بندی آن‌ها جهت توسعه شهرهای سنتی راهکار مناسبی برای مقابله با وضعیت موجود بوده و پرداختی به آن، موضوع این مقاله می‌باشد. در این مقاله سعی شده است اول معیارهای نوشهرگرایی و شهرسازی سنتی با توجه به نظریات اندیشمندان نوشهر

گرایی و شهرهای سنتی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای شناخته شود. دوم معیارهای غیرهمسو با شهرهای سنتی حذف و معیارهای سازگار در فرآیند تکنیک دلفی بومی‌سازی شود. سوم معیارهای بومی شده در ابعادی طبقه‌بندی شوند و در نهایت ابعاد و معیارها رتبه‌بندی گردد. نکته قوت این تحقیق نسبت به سایر تحقیقات مشابه سیر شناسایی، بومی‌سازی و رتبه‌بندی معیارهای نوشهرگرایی در شهرهای سنتی می‌باشد. در اکثر تحقیقات مشابه بحث بومی‌سازی و سنجش سازگاری معیارهای منشور نوشهرگرایی با ویژگی‌های شهرهای سنتی و شهرسازی ایرانی-اسلامی مورد توجه قرار نگرفته است و بدون در نظر گرفتن این فرآیند نسبت به تحقیق درباره تحقق‌پذیری معیارهای منشور نوشهرگرایی شده است. با استناد به تحقیق حاضر می‌توان نتیجه گرفت که معیارهای بومی‌شده نوشهرگرایی کاملاً با اهداف و ویژگی‌های شهرسازی سنتی ایران همسو و سازگار بوده و با توجه به این‌که این معیارها با در نظرگیری نیازهای امروزی زندگی شهری توسط دانشمندان حوزه شهرسازی تبیین و پیشنهاد شده‌اند به نظر می‌رسد تحقق این معیارها در راستای تحقق اهداف شهرسازی سنتی ایرانی باشد و با امکان نظر به اینکه نوشهرگرایی به‌عنوان یک رویکرد پایدار انسان محور با ارائه معیارهای جامع در حوزه‌های مختلف سعی در خلق محیط شهری کارا و مطلوب و زندگی شهری آرام و بدون استرس و با نشاط دارد به‌عنوان یک رویکرد در برنامه‌ریزی، طراحی و توسعه شهرهای سنتی بایستی مورد توجه قرار گیرد و معیارهای شناسایی شده در این تحقیق به‌عنوان معیارهایی از نوشهرگرایی که سازگاری و همسویی آن‌ها با ویژگی‌های و اهداف و تکنیک‌های شهرسازی سنتی ایران مورد تحقیق قرار گرفته و تایید شده است. بایستی مورد توجه شهرسازان، طراحان، مدیران و مجموعه ارگان‌های دولتی ذی‌ربط قرار گیرد. همچنین با توجه به این‌که بحث بومی‌سازی و رتبه‌بندی معیارهای نوشهرگرایی در شهرهای سنتی (نمونه موردی شهر سنتی اردبیل) به‌عنوان یک تحقیق بدیع مدنظر قرار گرفته است زمینه خوبی برای مطالعه در سایر شهرهای سنتی ایران با روش‌ها و اهداف گوناگون می‌تواند باشد.

رتبه بالای معیار پیاده‌مداری نشانگر اهمیت داشتن این معیار در رویکرد نوشهرگرایی و همچنین شهرهای سنتی است. توجه به این معیار موجب پایداری در اتمام ابعاد، سرزندگی و سلامت ساکنان، افزایش تعاملات اجتماعی و صرفه‌جویی در هزینه خانوارها می‌شود. توجه به معیار تراکم بالا که در رتبه دوم از نظر شهروندان قرار دارد نشانگر نارضایتی شهروندان از رشد بی‌رویه شهر اردبیل است. توجه به این معیار از سویی باعث جلوگیری از رشد اسپریال (بی‌قواره) شهری شده و از سویی دیگر موجب کاهش هزینه‌های زیرساخت‌های شهری شده و باعث دسترسی راحت شهروندان به خدمات و کاهش هزینه مسکن و همچنین صرفه‌جویی در مصرف زمین می‌شود. توجه به معیار پایداری در ساختار محله موجب کارایی محلات در ابعاد مختلف و افزایش حس تعلق اجتماعی به محله شده و باعث استفاده بیش‌تر از فن‌آوری‌های مدرن در راستای کاهش آلودگی هوا و کمتر شدن استفاده از سوخت‌های فسیلی و در نتیجه موجب کم‌تر شدن هزینه‌های جاری زندگی شهری می‌شود. توجه به معیار حمل‌ونقل عمومی و متنوع از یکسو می‌تواند در کاهش حجم ترافیک و از سویی دیگر موجب کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی و افزایش پایداری شده و می‌تواند به عدالت اجتماعی در برخورداری از سفر آسان و کم‌هزینه درون‌شهری کمک کند.

توجه به معیار کاربری‌های متنوع و مختلط می‌تواند موجب افزایش دسترسی شهروندان به کاربری‌های مورد نیاز، کاسته شدن سفرهای درون‌شهری، استقلال اجتماعی و اقتصادی محلات بشود. توجه به معیار کیفیت معماری و طراحی محیط موجب افزایش سرزندگی و نشاط محیط و تاثیر مستقیم بر سلامتی جسم و روح می‌شود شهروندان محلات هنگام تردد از کوچه و معابر محلات لذت می‌برند و حس تعلق اجتماعی به‌وجود می‌آید تعاملات و برخوردهای اجتماعی بالاتر رفته و کودکان فرصت بیش‌تری برای استفاده از یک محیط باکیفیت و فضای سبز به دست می‌آورند. توجه به معیار وجود ساختارهای برنامه‌ریزی و مدیریتی در محله موجب می‌شود شهروندان در اداره امور و حل چالش‌ها و مشکلات موجود برنامه‌ریزی بهتری بنمایند و تقسیم‌کار عمومی در سطح محلات بالا برود و دارا بودن ساختار مدیریتی، کنترل، هدایت و رهبری امور مربوط به محله را ارتقاء می‌بخشد و اداره محله دارای نظم خاصی می‌شود. برای یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت شهرهای سنتی ایران از جمله اردبیل باید با توجه به عناصر و فضاهای ارزشمند تاریخی ایرانی-اسلامی و ظرفیت‌های بومی و سنتی و امکانات جدید و پیشرفته امروزی برنامه‌ریزی و توسعه یابند و بایستی جلوی توسعه صرف کالبدی و تخریب فضاهای ارزشمند تاریخی و از بین رفتن ارزش‌های مادی و معنوی چندین هزار ساله گرفته شود. بی‌شک بهره‌گیری از اصول نوشهر گرایی خصوصا اصولی که اثربخشی آن طی فرآیند بومی‌سازی از طریق متخصصان مورد تحقیق قرارگرفته است با توجه به محوریت انسان در این رویکرد و توجه آن به ظرفیت‌های تاریخی، سنتی، بومی و محلی برای حل مشکلات شهرنشینی و توسعه همه‌جانبه و پایداری شهری نباید مورد غفلت قرار گیرد.

References

- Ahlerz, A., (1994), "Islamic east city - model and reality", Translated by Mohammad hosain, T., Momeni, M., *Journal of Geophysical Research*, 1: 1-13. [In Persian].
- Ahmadi Disfani, Y., Ali Abadi, M., (2011), "Examining the traditional city shape from the perspective of islamic thought, *Garden Quarterly Review*, 19: 17-27. [In Persian].
- Asgarizade Yazdi, S., (2010), "Proposed principles of drinking in urban neighborhoods design", *Journal of Housing and Rural Environment*, 50: 50-63. [In Persian].
- Bahraiyini, H., (2008), "*Modernization, post-modernization and then urban planning*", Tehran: University of Tehran Pub, Third ed. [In Persian].
- Charles, B., (2000), "New urbanism and the city: Potential application and implications for distressed inner-city neighborhoods, *Housing Policy Debate*, 11: 760-800. [In Persian].
- Danesh, A., Basiri Mojtehidi, R., (2008), "*The charter of noshahrism*", No 1, Tehran: Urban Planning Pub. [In Persian].
- Ferdosian, F., (2003), "*Integrating the concepts of traditional and modern Iranian urban planning*", Tehran: Simaye Danesh Pub. [In Persian].
- Gaston, G., (2010), "The axis in urban design", *Environment and behavior*, 41: 75-100.
- Habhbi, M., (1996), Isfahan method of exalted and promotion of government concept, *Sofeh Magazine*, 23: 41-56. [In Persian].
- Hasani, A., Roshani, P., (2010), "New urbanism is a new approach to urban planning and design, *Educational Engineering Information Monthly paper Tag*, 41: 52-63. [In Persian].
- Hosseaini, F., Soltani, M., (2018), "A Comparative analysis of the concept of neighborhood in the traditional seystem of iranian cities with similar patterns of the contemporary period", *Bagh Nazar Magazine*, 60 (15): 15-28. [In Persian].
- Kiyani, M., (1987), "*Cities of Iran*", Tehran: Academic Jahad Pub. [In Persian].
- Latifi, G., Safari Chabok, N., (2014), "Recreating the concept of neighborhood in Islamic Iranian cities on the basis of new urbanism", *Journal of Urban Studies*, 8: 1-12. [In Persian].
- Nasr, T., (2017), "Explaining the physical guidance components of the traditional Iranian city", *Arman Shahr*, 1: 231-246. [In Persian].
- Pirnia, M., (2005), "*Iranian architecture stylistics*", Tehran: Soroush Danesh Pub. [In Persian].
- Por Ahmad, A., Mosavi, S., (2010), "The social nature of Islamic city", *Journal of Islamic Iranian City*, 3: 41-57. [In Persian].
- Rahnoma, R., Roshani, P., Afshari, M., (2013), "Quality improvement of modern urban neighborhoods using the newurbanism approach (Mashhad Azad Shahr)", *Journal of Geography and Urban Development*, 3: 27-46. [In Persian].
- Randal, A., (2001), "*Charter of the new ubanisam*", Translated by Danesh, A., Basiri Mojtehedi, R., Tehran: Urban Planning and Processing, Pub. [In Persian].
- Seggatal Islami, A., Aminzadeh, B., (2013), "A comparative study of the concept and principles applied to the Iranian neighborhood and the western neighborhood, *City Identity*, 3: 17-29. [In Persian].
- Shieh, A., (2013), "*With the city and region in Iran*", Tehran: University of Science and Technology pub. [In Persian].

- Tabibian, M., Charbgo, N., Abdollahi, M., (2011), "Reflection of the hierarchy principle in Iranian-Islamic cities", *Arman Shahr*, 7: 63-67. [In Persian].
- Tabibian, M., Lahoti, SH., (2012), "Evaluation of the new-urbanism principles on the recovery of worn-out tissues of neighborhoods and their cohesion", *Haft Hesar* 1: 37-44. [In Persian].
- Talhkabi, H., Shamaei, A., Davodpor, Z., Shakibaer, A., (2016), "Analyzing traditional and new concepts and providing indigenous indicators of urban development planning", *Journal of Islamic Iranian Citiy Studies*, 25: 71-82. [In Persian].
- Tavassoli, M., (2003), "The principle of communication in urban design", *Journal of Fine Arts*, 14: 32-38. [In Persian].